

Birutė Jasiūnaitė. ŠVENTIEJI IR NELABIEJI FRAZELOGIJOJE IR LIAUDIES KULTŪROJE: Monografija, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. – 440 p.

2010 m. pasirodė ir šiųmetėje Vilniaus knygų mugėje buvo pristatyta Vilniaus universiteto Baltistikos katedros profesorės Birutės Jasiūnaitės monografija *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*. Pasak autorės, jau seniai besidominčios kalbos ir tradicinės etninės kultūros santykių klausimais, „ši knyga palengva išaugo iš straipsnių ciklo, prieš keletą metų skelbto *Baltistikoje*“ (p. 7). Juose aptariami įvairūs linkėjimai (dirbantiesiems, valgantiesiems), eufemizmai, tradiciniai keiksmi, vėlesnieji straipsniai skirti tarmių frazeologijai, daugiausia posakiams, kuriuose yra mitinių būtybių pavadinimai. Taigi kaip tik šie straipsniai ir davė pradžią šiai monografijai. Joje etnolingvistiniu aspektu nagrinėjama apie 900 frazeologinių junginių, surinktų iš įvairių šaltinių, kuriuose kartu su mitonimais, tai yra mitologinių personažų pavadinimais, minimi įvairūs tikrovės realiųjų pavadinimai: pastatų, aprangos, apavo, valgių ir gėrimų, darbo įrankių, žmogaus kūno dalių, negyvosios gamtos objektų ir reiškinių, augalų, gyvūnų ir kt. Visi čia nagrinėjami frazeologizmai pagal tai skirstomi į tam tikras grupes, o toks skirstymas lėmė ir knygos struktūrą. Jos skyrių pavadinimams autorė pasirinko įdomesnius, išraiškingesnius frazeologinius junginius, kurie labai taikliai nusako, apie ką juose bus kalbama. Pavyzdžiui, skyrius frazeologizmams, kuriuose atsispindi mitologinių personažų gyvenamoji aplinka (pastatų, atskirų patalpų, interjero elementų, baldų, bažnyčios interjero dalių ir apeiginių daiktų pavadinimai), aptarti pavadintas „Velnio kėdė“; skyriuje „Dievo pyragas“ kalbama

apie tokius frazeologinius junginius, kuriuose drauge su mitinėmis būtybėmis minimi įvairūs valgiai ir gėrimai, skyriaus „Dievas kojas aunas“ pavadinimas suponuoja mintį, kad čia rasime frazeologizmus su antropomorfinių mitologinių personažų naudojamais daiktais – apavu, drabužiais. Iš tautosakos tekstų žinome, kad velnias moka arti, kulti, dirbti visokius kitus darbus, laumės verpia, audžia, giltinė darbuojasi su dalgiu, raganos neįsivaizduojame be šluotos ir pan. Taigi frazeologiniai junginiai, kuriuose minimi mitinių būtybių naudojami įvairūs darbo įrankiai, žemės ūkio padargai, transporto priemonės, ginklai ir kita, nagrinėjami skyriuje „Raganos šluota“. Gana įvairus savo tematika skyrius „Eina kaip velnias su taboka“. Anot autorės, jame aptariamos tam tikros kitur nepatekusios socialinės sferos realijos, minimos dialektinėje frazeologijoje drauge su populiariomis mitinėmis būtybėmis. Dalis jų – valstietiškajai kultūrai įprasti ūkinės paskirties daiktai, naudojami namų apyvokoje (indai, priemonės patalpoms apšviesti, kam nors pririšti, ūkyje naudojamos medžiagos ir žaliavos), o kita dalis – kai kurie prabangos dalykai (pinigai, rūkymo priemonės). Dar kituose skyriuose aptariami frazeologiniai junginiai su įvairiomis gyvosios ir negyvosios gamtos realijomis: augalų, gyvūnų, žmogaus kūno dalių, atmosferos reiškinių ir pan. pavadinimais. Ir tiems skyriams autorė randa taiklius pavadinimus, kaipantai: „Laumės pirštas“, „Tik velnio su ragais trūksta!“, „Velnio darželis“, „Švento Jurgio arkliukas“, „Jono rasa“. Taigi skaitytojui, tik pažvelgusiam į knygos *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje* turinį, prieš akis atsiveria paslaptingas, baugus, pasakiškas mitinių būtybių pasaulis, kuris kviečia, vilioja visus, besidominčius liaudies dvasiniais turtais.

Beje, ir pati autorė pratarė rašo: „...Dirbti su tarmių frazeologija vienas malonumas – tokio puikaus, spalvingo, sąmoju žaižaruojančio „objekto“ galėtų pavydėti kiekvienas lingvistas. Manau, kad kolegos tautosakininkai ir etnologai mane supras – jie puikiai žino, kokią džiaugsmą tyrėjui teikia liaudies dvasinės ir materialiosios kultūros studijos. Ši knyga skirta ir jiems, nes etnolingvistika linkusi derinti kelių humanitarinių disciplinų įdomiąsias puses“ (p. 7).

Aiškindama šių frazeologizmų reikšmę, atsiradimo aplinkybes, B. Jasiūnaitė remiasi tautosakos ir etnografijos medžiaga, senaisiais mitologiniais bei religiniais vaizdiniais, tai yra susieja juos su folkloriniu, etnologiniu, etnokultūriniu kontekstu, su konkrečiais tautosakos siužetais. Kaip pagrindinius folklorinių frazeologizmų šaltinius autorė nurodo populiarius pasakojamosios tautosakos (pasakų, sakmių) siužetus, tradicinius tikėjimus ir burtus, kalendorinių švenčių apeigas, patarles, įvairias liaudiškojo religingumo apraiškas, bažnytinės ikonografijos veikiamas liaudies meno apraiškas ir su jomis susijusius tautosakos tekstus, užkalbėjimus. Daugiausia reikalingos informacijos gaunama iš pasakojamosios tautosakos žanrų, visų pirma iš pasakų bei mitologinių sakmių. Čia autorei labai padėjo ir asmeninė patirtis: nuo studijų laikų jos dalyvauta daugybėje ekspedicijų, daug tautosakos (patarlių, pasakų, įvairių istorijų) yra išgirdusi ir užrašiusi iš savo senelės, šimto metų sulaukusios Onos Martinkienės-Jokužytės, gimusios 1895 metais Endriejave (Plungės r.).

Nors, kaip rašo autorė, „knyga nėra gretinamojo pobūdžio“, tačiau čia pateikiama

nemažai ir kitų tautų, pirmiausia latvių, rusų, baltarusių, lenkų, kalbų ir kultūros medžiagos. Taip pat remiamasi serbų, bulgarų, ukrainiečių, anglų, vokiečių, norvegų, islandų, švedų, net japonų, kurdų, gruzinų, čečėnų, ingušų kalbų ar tradicinės etninės kultūros medžiaga, kuri dažniausiai pateikiama išnašose. O tokių išsamių išnašų kiekviename knygos skyriuje yra po kelias dešimtis.

Įspūdingas, net penkiolikos puslapių, literatūros sąrašas. Knygos pabaigoje yra ir visų čia vartojamų kalbų frazeologizmų abėcėlinė rodyklė, kurioje jie pateikiami pagal pirmąjį junginio daiktavardį. Pirmoji jo raidė yra paryškinta, o prie kiekvieno frazeologizmo nurodyti skyriai bei paragrafai, kur jis pavartotas, todėl skaitytojas iš karto galės rasti jį dominantį frazeologinį junginį.

Kad monografija *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje* yra svarbi ir reikšminga, liudija tai, jog už šią knygą bei tyrinėjimus etnologijos srityje Vilniaus universiteto Baltistikos katedros profesorei Birutei Jasiūnaitėi 2010 metais buvo paskirta kalbininko Jono Kazlausko premija. Šią premiją įsteigė Birštono savivaldybė ir ji skiriama už reikšmingus lingvistikos darbus.

Reikėtų paminėti dar vieną įdomią detalę: viršelyje ir pačioje knygoje panaudoti autorės karpiniai, iš kurių į mus žvelgia gana simpatiški velniukai. Dėl to ši knyga tampa dar žavingesnė.

Reziumuojant labai tiktų pačios autorės žodžiai: „Ši knyga – tradicinių lietuvių posakių „netradicinis“ tyrimas“. Kaip jai šis tyrimas pavyko, tesprendžia skaitytojas.

Rasa Kašėtienė